

Торжинська Тетяна Вікторівна

*аспірантка кафедри кримінального процесу, детективної та
оперативно-розшукової діяльності Національного університету
«Одеська юридична академія»*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЖЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Спрямованість політики нашої Держави до Європейської інтеграції вимагає утілення, укріплення та практичне досягнення тих стандартів, які є базовими принципами політики Європейського Союзу, а це повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права, повага до прав людини. Саме ці світоглядні цінності є фундаментальними у спрямованості політики нашої Держави, як найважливіші та основні, вони гарантовані Конституцією України (ст.ст.3, 8 Конституції України) та становлять базу правотворчої і правозастосовної діяльності судової влади.

Саме на принципах гуманізму побудована політика України, яка дотримується прав людини, розроблених на Світовому рівні.

Обраний курс політики нашої Держави як правової, демократичної держави спрямований на втілення механізмів, що надають можливість досягти справедливості у всіх його сферах діяльності, в тому числі, в кримінально-правовій сфері.

Такий курс політики України розкривається і у завданнях кримінального процесуального закону, якими є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений,

жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст.2 КПК України).

Всі ці завдання зводяться до протидії кримінальним посяганням та засновані на доктрині справедливості.

В той же час, нагальна ситуація, в якій опинилася Україна у зв'язку військовою агресією РФ проти України спричинила ряд викликів і труднощів, в тому числі, у здійсненні правосуддя.

Вказані обставини зумовили ряд змін до кримінального процесуального закону України, однак які не вирішили всі питання, пов'язані з судовим розглядом кримінального провадження в умовах війни.

Так, у зв'язку з вторгнення військ РФ в Україну та обстрілів її території, деякі з учасників кримінального провадження, були вимушені виїхати з України.

Очевидно, що головним питанням для великої кількості українців та інших громадян, які проживали на території України, у цей час стало збереження свого життя, евакуація в безпечне місце, а вже потім усе інше, зокрема й судові справи, що фактично обмежило їх можливості з реалізації своїх процесуальних права, а також і обов'язків.

Наприклад щодо обвинуваченого, потерпілого, представника потерпілого, цивільного позивача та відповідача, дані обставини впливають на можливість реалізації таких їх прав як безпосереднє прийняття участі в судовому засіданні та перевірка доказів; стосовно потерпілого та законного представника потерпілого, окрім вищезазначеного, - підтримання обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення, тощо (ст.56 КПК України).

У випадку ж з обвинуваченим, неприбуття останнього до суду фактично унеможливорює судовий розгляд кримінального провадження та наслідком вказаного є відкладення судового засідання (ст.323 КПК України), окрім як спеціальних кримінальних проваджень щодо злочинів, зазначених у ч.2 ст.297-1 КПК.

Хоча норми кримінального процесуального закону України передбачають можливість забезпечення участі сторін кримінального провадження та потерпілого дистанційно (ч.2 ст.336 КПК України), однак в умовах сьогодення процесуальна регламентація проведення процесуальних дій в режимі відеоконференції є фрагментарною та такою, що не відповідає теперішнім потребам. Практика свідчить, що проблема застосування режиму відеоконференції у кримінальному провадженні має не тільки технічну, а й юридичну сторону.

Так, положення норм кримінального процесуального закону України не містять чіткої регламентації щодо обмежень у застосуванні технічних засобів для прийняття участі у судовому засіданні.

В той же час, з огляду на позицію Верховного Суду, що викладена колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 760/15429/20 від 01.12.2021 р., проведення відеоконферентзв'язку під час судового засідання за участю сторін поза межами приміщення суду за допомогою власних технічних засобів учасників нормою ч.4 ст.366 КПК України не передбачено.

Як зазначив Верховний суд у вказаному рішенні: "... відповідно до частин 1 та 2 ст. 336 КПК України судове провадження може здійснюватися у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду (дистанційне судове провадження), зокрема, у разі неможливості безпосередньої участі учасника кримінального провадження у судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин. Також слід зазначити про те, що безпосередньо організація проведення судового засідання в режимі відеоконференції згідно зі ст. 366 КПК України покладається одночасно як на суд, що розглядає відповідне провадження, так і на суд (або орган досудового слідства, або установу попереднього ув'язнення, або установу виконання покарань) за територіальним місцезнаходженням учасника судового процесу, що обрав такий вид участі у засіданні.

У ході проведення судового засідання в режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення з використанням власного облікового запису в системі "EasyCon" реалізація положень ч. 4 ст. 366 КПК України є неможливою". Дане рішення стало фундаментальним у вирішенні питання щодо можливості прийняття учасниками кримінального провадження участі в судовому засіданні шляхом використання власних технічних засобів, та, у випадку перебування даних осіб поза межами території України та в окупованих місцевостях, реалізація ними права на участь в судовому провадженні дистанційно фактично є неспроможною.

При цьому, відповідно до статті 10 Закону України "Про правовий режим воєнного стану", у період воєнного стану, повноваження судів не можуть бути припинені, а частина друга статті 26 зазначеного Закону передбачає, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється.

Враховуючи, що у порівнянні з вимогами КПК України щодо розумності строків розгляду кримінального провадження, пріоритетним є життя та здоров'я людини, тому, у період перебування України у стані війни, суд не має морального права вимагати від осіб, які виїхали за межі України, шукаючи порятунку, вимагати від них повернення задля досягнення мети кримінального провадження. Стосовно осіб, які опинилися на окупованих територіях, та без загрози життю та здоров'ю, або з інших об'єктивних причин, не можуть дістатись до безпечних територій України, то фактично їх участь у судовому засіданні є неспроможною.

З урахуванням вказаного, реалії сьогодення вимагають відповідних змін до процесуальних норм, які враховуватимуть наведені вище проблеми, зокрема можливість застосування учасниками кримінального провадження власних технічних засобів зв'язку.

В той же час, слід зауважити, що навіть внесення таких змін, не гарантує можливості реалізації дистанційного судового засідання (відсутність покриття інтернет мережі, відсутність технічної можливості у самих учасників кримінального провадження).

Вказані обставини фактично роблять неможливим проведення судового засідання, тому вбачається слушним вирішення нормативного врегулювання можливості зупинення кримінального провадження за наявності вищевказаних обставин (зокрема, внесення змін до ст.335 КПК України).

Необхідність таких змін є слушними як з огляду на припинення марнування процесуального часу суду з призначення та організації судового засідання, розгляд якого за наведених вище підстав, наперед є провальним, але перш за все з огляду на право кожної особи на справедливий суд (ст. 55 Конституції України, ст. 7 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів, ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) який, серед іншого, включає гарантії особи на реалізацію всіх її процесуальних прав, що в силу екстраординарних обставин, викликаних реаліями війни, не завжди спроможний забезпечити навіть суд.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, <https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K>.
2. Кримінальний кодекс України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n5121>.
4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану», <https://ips.ligazakon.net/document/view/T150389?an=397>.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Рим, 4.XI.1950, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
6. Постанова ВС від 01.12.2021 р. у справі №760/15429/20, провадження № 51-4104 км 21, <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=101634630&red=100003053a4d0d73e514840662ad126c191277&d=5>.